

سراج الہدیٰ

فی تحقیق الجہا والغز

مؤلفہ

مولوی محمد فضل متین صاحب ہادر

مرجسٹرار جنرل

ریاست عالیہ پٹیالہ

۱۹۰۸ء

درہا لیٹیم پریس ڈپوہ ہاتھام منشی محمد بلال کرم بخش طبع شد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نُصَلِّي عَلَى حَبِيبِهِ الْكَرِيمِ

یکے از اوصاف آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ خداوند عالم در کلام پاک خود
وصف کرده و مَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ است اسے محمد نقرستادہ ایم ترا
مگر رحمت برائے عالمہا۔ دین آیت شریف رب العالمین آنحضرت آنجذاب
رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ مخاطب فرمود و مَنَعْتَهُ حِمَّةً لِّلْمُسْلِمِينَ چرا کہ ذات بابرکات حضرت
نہ صرف رحمت ہست برائے مسلمانان بلکہ برائے جملہ عالم کہ دلائل ہمہ بت پرست
و گبران و ہوداں و ترسیان و غیرہ و غیرہ شامل اندہ اثنوں بایندیکہ تصدیق
این آیت شریف از رسول آنحضرت صلعم کہ بکفار و دشمنان چگونہ میشود۔ فقرات چند از
فرمائی کہ در تفسیر ہجری المقدس رسول خدا قسسیان کلیسا سینٹ کیتھولین را
عطا فرمود تا این دم محفوظ است در بحال نقل کردہ میشود تا پیدا شود کہ رحمت نبوی
در حق نصرانیان چہ قدر بود و درین فرمان آنحضرت صلعم حفاظت این ترسیان
و کلیسا ئے ایشان بر خود لازم گرفت و مسلمانان را بآں امر فرمود از گرفتارن محصل
نار و آوازہا منع کرد و حکم داد کہ قسیسے از عبادت گاہ خود بیروں نکرده آید
کسے از زبان برترک نہ برب مجبور نہ کردہ شود۔ و را اثران نصاریسے از زیارت

باز نہ ہشتہ آئند وہ کلیسا ہائے ایشان برائے بنائے مساجد یا خانہائے
مسلمانان خراب کردہ شوند۔ باید کہ آن زن نصرانیہ با مسلمان عقد نکاح
بہ بند و بہ ترک دین مجبور نشود و ازین جهت ہیچگونه اذیت نہ دگر نصرانیان را
برائے ساختن کلیسا یا و عبادت خانہ ہایا در امرے از امور دین ضرورت
داد و رو نماید مسلمانان را باید کہ مد ایشان کنند و این چنین اعانت متصور
نخواہد شد بلکہ رفع کردن احتیاج ایشان بہ اتباع حکم پیغمبر کہ بوحی آسمانی در حق
نصرانیان نافذ شد۔ اگر مسلمانان را اتفاق جنگ یا دیگر نصاریٰ افتد باید کہ
ہیچ نصرانی کہ با مسلمانان سکونت ہشتہ باشد بوجہ ہم کیشی تحقیر نگردہ شود و
اگر کسی از مسلمانان این چنین کند النبتہ خلاف پیغمبر و زرد۔

ازین عہد بوضوح مے پیوند کہ پیغمبر با چہ قدر مراعات نصاریٰ میفرمود
احادیث بسیار در حق نصاریٰ وارد شدہ کہ تذکرہ آن درین مختصر نہ گنجد۔
قصہ عکرمہ ابن ابی جہل و صبار و اسلام آوردن ایشان دلیل مین است بر
کہ آنحضرت بحق کفار میفرمود۔ چوں کہ واقع شد عکرمہ در آنجا از خوف نتوان
بود چر کہ شنیدہ بود کہ رسول خدا خون او را ہذر ساختہ است پس
بگریخت و بطرف ساحل رفت در کشتی نشست کہ بہین رود۔ زو جب کہ
اُم حکم کہ دختر برادر ابو جہل بود مسلمان گشتہ از حضرت برائے مے اما نہ
خواستہ لطلب مے برآمد و چوں بوئے رسید۔ گفت اے ابن عم من از
کریم ترین خلایق و رحیم ترین مردم آمدہ ام۔ برخیز و بیا کہ برائے تو مال
خواستہ ام۔ چوں خبر امان او را باورسایند حیران شد و متعجب گشت
و گفت محمد با وجود آن ایذا ہا کہ از من کشیدہ است امان دادہ است

ام حکم گفت وے ازاں کریم ترست کہ بوصف درآید پس عکرمہ
 ہمراہ زوجہ خود برگشت و بدرخمیہ نبوی رسید و جہ او نقاب برو
 فروگذاشتہ بعد از اذن بخیمہ درآمد۔ و گفت یا رسول اللہ عکرمہ را
 آورده ام چه حکم میشود آنحضرت از جائے خویش جہت از غایت
 فرج قدم وے فرمود چون چشم مبارک آنحضرت بروے عکرمہ افتاد۔
 فرمود مرحبا بالراکب لہا جزا نگاہ حضرت پشت و عکرمہ در مقابل
 آنحضرت با ستاد و گفت اے محمد این زن میگوید کہ تو مرا ماں دادہ۔
 فرمود بلے ماں دادہ ام عکرمہ گفت اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ
 لَا شَرِيْكَ لَهُ وَ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُهُ آنگاہ از غایت شرمندگی سر
 پیش افکند و گفت یا رسول تحقیق تو نیکو کارترین و بہت گوترین و خدادا
 ترین مردے آنحضرت فرمود اے عکرمہ ہرچہ تو از من التماس کنی و بخواہی
 و مرا بدان قدرت باشد بنوعطا کنم عکرمہ گفت یا رسول اللہ ہر عدالتی کہ با تو
 و ذہبم و ہر قدمی کہ برائے تقویت اہل شرک در راہ دشمنی تو زدہ ام و ہر
 ادبی و گستاخی کہ بر روی تو کردہ ام و ہر سخن کہ در غیبت تو گفتہ ام۔
 در خواہ کہ حق تعالی از من عفو فرماید و مرا بیا مرزو۔ حضرت دست
 مبارک خود بدعا آورد۔ آنچه عکرمہ گفتہ بود در خواہست۔

دہبار کہ نیزہ بر شکم زنیب دختر رسول خدا زدہ بود کہ از صدمہ
 ضربش حمل او ساقط شد و ہلاک گردید و آنحضرت خون او بدر کردہ
 بود چون بخیمت مبارکش حاضر آمد و عفو تقصیر خواست گناہ او
 بہ بخشید و بہ اسلام مشرف گردانید۔ نگاہ کنید و تفکر نمایند کہ مرحمت

آنحضرت بحق کفار بچہ غایت بود و چگونہ تصدیق آیت بالا میکند
 اصلاً بعضے مخالفین اسلام بہ جہت غلط کاریہائے بعضے جہال با
 معترض میشوند کہ اسلام مذہبے است کہ بزور شمشیر در عالم رواج یافتہ
 و مسلمانان اعتقاد دارند کہ بلا حجت و بغیر وجہ کشتن کافران ہمہ نیکوئیہا
 بہتر است و اسلام خون ناحق ریختن روا دارد پناہ بخدا ازین نوع
 اسلام کہ رحمت مطلق است چگونہ کشتن بیگناہے اگرچہ کافر بود
 روا دارد و اگر کسی از جماعت مسلمانان را از نادانان یا خود انجمنین فعل
 شنیعہ کند البتہ خلاف حکم خدا و رسول کند و الزام خون ناحق برگردن
 اوست نہ بردوش اسلام کہسانیکہ اعتقاد باسلام ندارند برشلہ جہاد
 اعتراض آرند کہ کار رسول رسانیدن پیغام خدا و تحویل از گناہ و ثبات
 نیکو کاریہا است نتیجہ تعلیم رسالت صبر و صلح و رحم و امن است نہ جدال
 و قتال و از برائے ترویج مذہب خون بندگان خدا ریختن فعلے است کہ
 بعقل نامسلمانان نگنجد ماسیگوئیم کہ رسول ما دعوت دین بہ پند و نصیحت
 فرمود نہ بکشت و خون کہ آیت قرآن فَمَنْ شَاءَ فَلْيُقَاتِلْ وَمَنْ شَاءَ
 فَلْيُكْفُرْ (ہر کہ خواہد ایمان آورد ہر کہ خواہد کفرماند) شاہد اوست و
 جنگہائے کہ بزمان مبارک آنحضرت صلعم با کفار واقع شد محض برائے
 دفع ضرر بود و حفاظت و خود داری مسلمانان نہ برائے مسلمانان کردن
 کافران اما بیشتر ازین کہافکہ کہ ہمہ جنگہا را باید یک گاہ کنیم بہ اوفیتہائے
 کہ کفار کہ قبل ہجرت رسانیدند بہ آنحضرت و بہ پیروان اسلام -
 حتے کہ باز میدانستند از گرفتار آب مسلمانان را و دشنام مے داوند

خیر البشر را و شکبہ شترے انداختند بر دوش مقدس او در وقت نماز
 و سنگ سے زودند اور اتنا خون رواں سے گشت از پائے مبارک او
 و ہر گاہ بر مسلمانان دست سے یافتند با انواع عذاب عقوبت میگردند
 چنانچہ رس در گردن بدال کہ غلام حبشی از اولین مسلمانان بود می افتند
 و سے کشیدند بر ہنہ اورا بر ریگ گرم و سنگ بہ آفتاب گرم شدہ بر
 سینہ او سے نہادند تا آنکہ حضرت ابو بکر بنخبرید او را ز آقائے او و آزاد
 کرد او را۔ کفار قریش سمیہ ام عمار و شوہریش یا سرادر گرفتند و عقوبت
 بیکراں کردند تا ترک اسلام گویند۔ و پیغمبر را دشنام دہند ایشان از
 ترک اسلام نفور گردند یا سر را کشتند و ابو جہل و شہنہ باندام نہانی سمیہ
 زو تا شہید شد رضی اللہ تعالیٰ عنہما۔ المختصر جوچ جو رجفائے کفار
 بر صحابہ سید ابراہیم را ز حد گزشت اذن کرد رسول خدا ایشان را ہجرت
 کردن بسوئے حبشہ کہ شاہ آں نصرانی بود و انصاف و عدل شیوہ
 اہل بیت بعد از وفات ابو طالب کفار مکہ بر ہلاک رسانیدند اللہ صلعم
 بزم صمم ساختند و اذیت ہائے گوناگون رسانیدند آنحضرت صلعم مگر سخت
 زکمہ بسوئے مدینہ تا از تعذیب و عقوبت کفار نجات یابد مگر کفار مکہ
 با حضرت عداوت قلبی داشتند قاصدان ہمت مدینہ فرستادند کہ
 س مدینہ را بخلاف رسول تحریص و ترغیب کنند و رد ایشان این
 پیشہ خلو میگرد کہ محمد از وعظ و تلقین دین خود اہل مدینہ را مطیع ساخت
 لیکن کہ خواہد این سخت و مسلمانان مدینہ ہم از قریش مطمئن نبودند و خوف
 داشتند کہ رسول خدا را از مدینہ برانند و بہ کشتن بکشند

و کسانیکه از اهل مدینه مشرف باسلام نگشته بودند از قیام رسول در مدینه
 رنجیدند و بعضی با قریش در مکه سازش در ساختن پس واجباً مدبر صن
 حفاظت و امن که (۱) خبر از حرکات قریش گرفته شود (۲) از قبائل
 کفار که در گرد و نواح مدینه سکونت داشتند عهد امن و عدم اعانت
 قریش کرده شود و بحالت شکستن عهد با ایشان جنگ کرده آید که این
 جنگ برای امن و حفاظت مدینه ضروری بود اگر پادشاه شکستن
 عهد داده نشود باز برای قیام عهد ضمان چلیست (۳) اعانت کردن
 مسلمانان که از مکه گریختن نتوانستند و میخواستند که از آنجا گریخته به مدینه
 برسند تا از عذاب کفار برهند اگر لشکر قریش از مکه بدر آید و بر مدینه
 حمله آرد با آن جنگ کرده شود چرا که از اشد و اهم ضروریات همین بود
 از برای همین آنحضرت صلعم تهیه و سامان جنگ ساخته بودند برای
 اینکه اگر آه و اجبار در دین کرده آید غیر از این هم دو صورت دیگر است
 که برای آن جنگ کردن واجب آید یعنی (۱) کوشیدن و امداد
 کردن در رها بیدن مسلمانان که بدست کافران افتاده اذیت و
 و عقوبت کشند چنانکه در کلام الله وارد است **وَ اَلْکُفْرَانُ فَاَقْلُوْا**
فِیْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَ اَلْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ وَ حَسْبُ
لَهُمْ اَللّٰهُ که جنگ نمیکنند در راه خدا برای بیچارگان از مردمان
 و از زنان **وَ اَلْوِلْدَانِ الَّذِيْنَ يَنْقُبُوْنَ لَوْ نَرٰنَا اَخْرَجْنَا مِنْ هٰذَا الْقَرْيَةِ**
الظَّالِمُوْا وَ کُوْدُکَانَ یعنی گرفتاران بدست کفار را پروردگار مایه و
 آرزو ما را از این که ده ستمگارانند **اَهْلُهَا وَ اَجْعَلْ لَّنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا**

وَجَعَلْنَا مِنْكَ نَصِيرًا
اہل آل و مقرر کن برائے ما از نزدیک خود کار سازی
و مقرر کن برائے ما از نزدیک خود یاری دہندہ (۲) و جنگ کردن
با اہل دار الحرب و دار الحرب جائے باشد کہ کافران مسلمانان را
ارکان مذہب مثل نماز و روزہ وغیرہ ادا کردن نہ ہند و اجازت ہیں
جنگ برائے حصول آزادی مذہب بہت نیپے اجبار دیں۔ غرض
آنحضرت صلعم محدود بود بایں اقسام حرب کہ ذکر کردہ شد غیر ازین تھا
جہاد را حکم فرمودہ و روانداشتہ و کیست از نامسلمانان کہ بر عدم جہاد
ایں جنگہا حکم کند و گوید کہ مقصود ایں ترویج دین اسلام بہ شمشیر
بودہ است۔

جہاد سے کہ اسلام بآں فرمان دادہ است جہاد بانفس آمارہ
و جذبات حیوانیہ کہ بغیر آں بہ مرتبہ انسانی نتوان رسید علی کرم اللہ
وجہہ چوں از جہاد با کفار برگشت فرمود **وَجَعَلْنَا مِنَ الْجَاهِدِ لَا تَصْغِيحًا**
إِلَى الْجَاهِدِ الْكَبِيرِ باز گشتیم از جہاد کو چاک بسوئے جہاد بزرگ
کہ اصلاح نفس بہت۔

چوں اسباب غزوات را بیاں ساختیم آیات چند نقل مے کنیم
تا واضح گردد کہ قرآن جبر کردن در دین نیا موختہ است۔

(۱) ادع الی السبیل ساجد | دعوت کن مردمان را بسوئے راہ پروردگار
بالحکمة والموعظة الحسنة | خویش بدانش و پند نیک و منافیہ کن با
جاد لہم بالتی ہی احسن | ایشان بہ طریقے کہ شے نیک بہت۔

<p>فرمانبرداری کنید خدا را و فرمانبرداری کنید رسول را پس اگر روگردان شوید پس جز این نیست که بر پیغمبر یا پیغام رسانان آشکارا است و نیستی تو بر ایشان قهر کننده پس پندوده به قرآن و هر کس می رسد از وعده عذاب من -</p>	<p>(۲) اطیعوا الله و اطیعوا الرسول فان تولیتهم فاما على رسولنا البلاغ المبین ط سورة تباين (۳) وما انت عليهم بجيد فان كسر بالقران من يخاف وعيد سورة تان</p>
<p>پس پندوده - جز این نیست که تو پندوده نیستی بر ایشان گماشته شده - و اگر خواستی خدا ایمان آوردند آنانکه در زمین اند به ایشان یکجا - آیا تو جبر توانی کرد مردمان را تا مسلمان شوند -</p>	<p>(۴) فان كرت انما انت مذكرا لست عليهم بمصطرط سورة ناشيه (۵) لو شاء ربك لامن من في الارض كلهم جميعا فانت تكرر الناس حتى يكونوا مومنين سورة يونس</p>
<p>نیست جبر کردن برائے دین هر آینه ظاهر شده است - راه یابی از گمراهی پس هر که منکر بت شود و ایمان آورد بخدا پس هر آینه چنگ نده است بدست آوینے محکم که نیست گسستن اورا - خدا شنوا و دانا است -</p>	<p>(۶) لا اكراة في الدين قد تبين الرشد من الغي فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد استمسك بالعروة الوثقى لا انفصام لها والله سميع عليم سورة بقر</p>
<p>و هر که خواهد ایمان آورد و هر که خواهد کافر شود -</p>	<p>(۷) ومن مشاء فليؤمن ومن فليكفر سورة كهف</p>

فی الحقیقت اسلام نورسیت روشن و مسئلہ توحید الہی کہ
خداوند عالم از کمال رحمت بہ مسلمانان ودیعت فرمودہ نعمت است
لازوال کہ شکر آں بجا آوردن نتوانیم و ہمیں توحید است کہ مردمان
غیر مذاہب اہلچراغ از مقناطیسی بجانب خود مے کشد این شمشیر سے
است بُراں کہ مخالفان تاب مقابلہ ندارند و نتوانند کہ آں را
بشکنند۔ مارا چہ حاجت کہ تیغ آہنی بدست گیریم کہ او را زنگ
و شکست لازم ہست۔

از کتب تواریخ واضح میگردد کہ ترقی اسلام حسنہ مسلمانان
رودادہ است نہ بہ تیغ و تبر و کشتن و خون بختن۔ نگاہ کنید
بہ انگلستان کہ فرمان روایان ہند از آنجا آمدہ در ملک ماحکم را
این ملک نصاری است و این جا ئے ہست کہ کسے با کسے
کارے ندارد و کسے با عتقاد و ملت کسے تعرض نئے کند چند
سال قبل ازین در آں ملک یک کس از اہل دیار مسلمان بود
حالاجامعت کثیر از اینہا اسلام آوردند و ترک دین خو گوشتہ
شیخ عبد اللہ کوٹلو کہ اول الیشاں بودہ است و رقبول اسلام
نوشتہ کہ من ملکوت جا و رفتم و با مسلمانان آں دیار صحبت
داشتم حسن اخلاق و رحم و مراعات الیشاں کہ با خود و با مردمان
مذہب دیگر کنند۔ مرا چنداں خوش آمد کہ ترک تشدیش کردم و بعد از
الوقت توحید چنگ زدم۔ ہمیں طور در مالک فریقہ و چین مذہب
اسلام رویتہ فی وارود۔ از بہترین صفات اسلام تعمیر رحم است

وایں قومی تراولہ بر صدقات ادرست - چه مذہبے کہ ازین تعلیم حسنه
معرفت از جانب خدا کہ رب العالمین بہت سنے تواند بود
در کلام اللہ آیات بسیار در صفت رحم واروشدہ و آنحضرت
صلعم در باب رحم تاکید اکید فرمودہ کہ جملہ کتب احادیث از رو
مکتوبست و فرمودہ لا یرحمہ اللہ من لم یرحمہ الناس - و باید دانست
در ہمدی بنی نوع انسان چه مسلمان و چه نامسلمان ہمہ برابر اند
چنانکہ ثابت کردہ ایم از اخلاق کریمہ آنحضرت کہ با کفار و کشت
شیخ سعدی خوش می فرماید شعر

بنی آدم عصائے یکدیگر اند کہ در آفرینش ز یک جہ ہر اند
چو عضوے بدر د آورد و ز گدازد و گدازد و ز گدازد
انام غزالی در احیاء العلوم از حدیث آوردہ و شیخ سعدی در بوستان
نقل کردہ کہ ابراہیم خلیل اللہ علی نبینا و علیہ الصلوۃ اللہ تاسا
بخوان در دنیا و رے صبح بخوردے و تا شام روزہ داشتے بارے
چنان اتفاق افتاد کہ یک ہفتہ مسافرے را یافت و بہ ہفتہ
روزہ داشت روز ہشتم بتلاش ہرچہ تمام تر پیر مردے صد سالہ
بہ بیابان دریافت بخانہ خواند و بر خوان نشاند و دید کہ پیر مردے
بسم اللہ طعام خوردن گرفت خلیل اللہ را عجب آمد و پرسید چرا اسم
نخواندے گفت من طریق تو کہ مرا پیر آتش پرستم نیا موختہ بدست
نگیرم - خلیل اللہ دانست کہ پیر گبرے است آتش پرست از پیش
ہم اندرین زمان سر و ش نازل شد و بہ ہیبت ملامت کرد کہ

خدا سے تو غضبناک شدو میگوید کہ چہا بندہ مارا خواہ کردی وارپیش
 ندی۔ منہش دادہ صد سال روزی و جان و ترانفت آمدارین
 باب زماں و حاصل اینکه مذہب اسلام با کفار بدرجہ غایت نیکو عمل
 و ایت میکند مگر تعلقات نصاریٰ مخصوصے دارد کہ دیگران را حاصل
 نیست۔ چنانچہ ما پیش ازین تلخیص کردہ ایم۔ اول ہما جرین اسلام کہ
 ز تشدد و جبر کفار از گتہ بدر آمدند و حبشہ کہ فرمانروائے آن نصاریٰ بود
 ہاہو گرفتند و حضرت رقیہ بنت نبیؐ یکے از ایشان بود نصرائیان حبشہ
 را رات مسلمانان کردند و بحایت خود در گرفتند این احسان ہے
 تعلیم کہ در بدو اسلام نصرائیان ہا کردند و شکر آن ہمدہ ما جمیع مومنان
 سنت کہ حل جزاء الاحسان الا الاحسان وہ کلام اللہ واروست
 و ازینجا است کہ وصف نصاریٰ در احادیث صحیحہ بسیار است و با
 نصرائیان اکل و شرب کردن و زن نصرائیہ را بنگاہ آوریون بدین
 وادہشتہ اند این احکام عام ہے کہ در آنہا عموماً نصاریٰ را بر جہود
 و مجوس و دیگر کفار از روئے کتاب اللہ و احادیث رسول اللہ ترجیح
 ست حالا باید دید کہ بالخصوص فرمانروایان ہند کہ مملکت ہند را
 ز ما گرفتہ چہ طور اند و ہا چگونہ سلوک دارند حال ما قبل از حکومت انگلیس
 ہوش بود یا فی الحال خوشتر ہے۔ این مضمون ہے بزرگ کہ اگر
 تفصیل آن دادہ شود کتاب بے ضخیم نوشتہ آید مضمون مختصر انجائیش
 ن ندارد۔ اختصار این ہے کہ ہوں فرنگیاں فتح ہند آما ز کردند شیرازہ

سلطنت مغلیہ ہم خوردہ و پریشاں گشتہ بود و پادشاہ دہلی مقید بہ
 در دست مرہنگاں کہ انگریزاں بالا خاڑ دست ایشاں ہا نیند و ہر
 طوائف الملوکی رودادہ بود قواقان از ہر چار سو برخاستہ کشت
 خون غارتگری سرگردنہ نانوس کے محفوظ بود و نہ مال کے ابرار
 کہ قسے از درویش ہنود اند تشدد و تعدی زیادہ از حد پر مسلمانان میکرد
 و مسلمان با آنکہ نام فرمانروائے دہشتند تاب مقابلہ نیاوردند۔ بنا
 بر اگی مساجد را خراب میکرد و بجانہ ہائے مسلمانان آتش میزد و ہر کہ
 از مرد و زن و بچہ و پیر کہ دریافتے تیر تیغ بیدریغ ساختے !!! ہچنین
 مرہنگاں و پٹداران قتل و غارتگری میکردند۔

در ملک پنجاب سکھاں مثل بلخ ملک و مال را بیادے وادند کہ نقا
 و نگار دیوار ہائے شکستہ سرہند برادگو اہی میدہد ! رنجیت سنہ
 ہما راج لاہور ظلم ہائے کہ دریا غستان و خیر کردہ است تا حال
 زبان زد پیران کین سال است کہے توانست کہ با و از بلند بانگہ
 در حکومت او گوید۔ و در مساجد مواشی و اسپان مے لیستند و مسلمانان
 را آزادے ارکان دین باز میداشتند۔ اگر عالمے کے راتلقین سا
 میکرد پاداش او این بود کہ او را از وطن بدر میکرد و مال و
 تقبض و تصرف خودے آوردند چون ثوبت این مظالم از حد
 مصاحت اکی تقاضائے آں کرد کہ بہترین نصارتے را بہ
 این ظالماں گماشت و مسلمانان را از دست ایشاں نجات
 آکنوں ما زیر عطفیت حکومت انگریزی بچہ میماند و آزاد

ہرچہ تاملتراکان دین اسلام بجائے آریم راہ ہائے علوم و
فنون و تجارت ہر دے لکشاوند و کسے نتواند کارا از کسب
علوم عقلی و نقلی بازارد و مدرستہ العلوم علی گڑھ و مدرسہ
دیوبند شاہد قول ماست آزادی مذہبہ بغایت رسیدہ کہ اگر
خواہیم فرنگیاں را تلقین اسلام کنیم۔ و بعضے از ایشان بہت
کہ علی الاعلان مشرف باسلام می شود۔ القصہ حکومت انگریزی
برکت است آسمانی برائے ہر قوم ہند بالعموم و برائے مسلمانان
بالخصوص۔ ترقی علم و دولت قیام امن و آسائش مسلمانان
را بحکومت انگریزی وابستہ اند اگر خدا نخواہد حکم انگریزی از
ہند برخیزد و حالت مسلمانان متغیر گردد و وہاں کیفیت
رودہ کہ بوقت آغاز حکومت انگریزی در ہند بودہ یا آنکہ
مسلمانان اندلس را ہنگام زوال سلطنت الیشاں پیش آمد۔
پس ولی شکر کہ این سلطنت بزمہ ہر مسلمان کہ در ہند می ماند۔

الحکومت مسلمانان در اندلس تا ہفت صد سال ماند درین زمان ترقی علوم و
فنون در ہسپانیہ بدرجہ غایت رسید و غرناطہ و قرطبہ دارالعلوم ہائے بزرگ بنا کردند کہ در انہما
نصرانیان یورپ کہ خود راں وقت تبار کیے بہالت بقلا بودند سے آمدند و در سر میگرفتند
و کسب فیض میکردند چون مسلمانان پیش دستی و آرام طلبی و زبیدند و خانہ جنگی آغاز کردند
ضعف بہ سلطنت رسید نصرانیان آں لاکہ افزودن بودند و شمار از مسلمانان غلبہ کردند
و سلطنت الیشاں را بجا وادند و مساجد را خراب کردند و حمام ہا پر کنند و نہایت بیعت کہ شاہ
نصرانی ہفت صد حمام در یک شہر از پنج پر کنند چہ کہ نزد او شہست۔ شہزادہ ہار و سیمہ اسلام
بود انہما را اسلام را دادند اندلس بزمہ قرار دادند کہ بہ کسب آن مسلمانان بہت چہ ہر وام و قرض
نہیے از مسلمانان نہیے و بزمہ و بزمہ بزمہ بزمہ۔ و بزمہ بزمہ بزمہ۔ و بزمہ بزمہ بزمہ۔

واجب است و بر شہ اسم کے برادران ماکہ و ریاستان بہ ہمسایہ
سرحد ہندوستان سکونت دارند۔ در قرآن آمدہ انما المؤمنون اخوة
ہیں حکومتی کہ احسان آن برگردن برادران شہاست بر دوش نشما
نیز بہت و خوف تعدی و تشدد کہ در عہد رنجیت سنگھ شمار ازو
و جانشینان او عایت بودہ و حالا اثر آن باقی نماندہ مملکت وسیع ہند
تجارت گاہ شہاست بلا خوف و خطر راہ مے سپارید و بہ ہندوستان
مے آئید و نفع تجارت مے برید و بخانہ خود یا باز مے گردید کہے نتوان
کہ معترض شمار دود و بسیاری از شہاست کہ روز مے از خوان لشکر
انگیزی میخورہ۔ لہذا شکر این نعمتہا نیز بزمہ شہاست در حدیث
ہست لا یشکرا اللہ من لو یشکر الناس لے کیکہ شکر ان
نہ کرد شکر رحمان نکرد اما دل من مے سوزد۔ و آب از چشم میریزد
چوں مے بسیم کہ گاہ نادانے از میان شہا برخیزد۔ خیال
باطل غذا و دل مے بند بہ ہندوستان مے آید و یک انگہ پے
بیگناہ بحالت پیغمبری میکشد و خود ہم کشتہ میگردد یا برادر کشیدہ میشود
و بزم فاسد خود میداند کہ کار ثواب کرد۔ حاشا کہ ایں عمل ثواب نیست

(نوٹ یقیہ) و بسیاری از ایشیاں بجز از ہمسایہ بدگردند۔ باری منی لک مسلمانان از حدود
ہمسایہ بدر ساختہ کہ اکثر ایشیاں در راہ از گرسلی و شدت زمستان ہلاک شد۔ حالا ملاحظہ کنید
آں آزادی را کہ انگریزاں بہ مسلمانان ہند و ولایت کردہ انداد بہ ہندوستان انجنین کے حمایت
داریم در کان دین آزادی ہر چہ تا مترجمی آریم کہے نتواند کہ سد راہ ماکہ دود و مارا نہ
دین ماکہ زار نہ صرف حکمران ہند پر خاش بدین نکند بلکہ عظمت و وقعت دارند تہ
مارا۔ لارڈ کرزن نائب السلطنت ہند مسجد وزیر خاں در لاہور مجرگیاں ہماندہ کردہ کہ حالا
دریں مسجد موجود است ازیں حالت کہ ماکہ انگریزاں را بہترین نصارتی میخوانیم ۱۲

بلکہ فعل عذاب ہست این نہ قرأت نہ جہاد بلکہ خدا است و فساد
 کہ اسلام ا جانوست آن ہرگز نہ ہما اسباب جہاد را از عزوات
 آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم و آیات قرآنی وضاحت داده ایم
 تکرار اینجا غیر ضروری است در کتب فقہ ہمیں شرائط جہاد کہ مایں
 آن در بیان عزوات کردہ ایم نوشتہ اند و وجود خلیفہ را افزودہ اند
 کہ بغیر خلیفہ جہاد بردارالحرب کہ در آنجا ارکان اسلام ادا کردن
 نتوانند ہم جائز نیست من نیدانم این غزا کہ شمار وادارید در کہ امی
 کتب حدیث یا فقہ جائز داشتہ اند واللہ کہ این فتنہ را دیکچ کتا
 فقہ و حدیث جواز نیست۔ ناسلمانان کی از اصول دین ما آگاہ ننید
 از این حرکات شہا بر مذہب ما خندہ کنند و گویند کہ دین اسلام این طور
 فتنہ و فساد ط حکم کردہ حالانکہ اسلام بیشتر از مذہب دیگر صلاح دامن
 فرمان دادہ است۔

بابی در سلطنت روم مسلمانے نصرانی را کشت قتل بقصاص
 دادند۔ شخصی از شیخ الاسلام سوال کرد کہ خون مسلمانے یہ قصاص
 نصرانی ریختن روا بود فرمود اگر یک نصرانی را صد مسلمان کشتہ ہم را
 بقصاص باید کشت۔ خداوند عالم پیغمبر را اجازت فرمودہ کہ با کافرا
 مصالحت و معاہدت نماید ازین پیدا می شود کہ کافراں را بر دین
 خودشان باید گزاشت اگر ایشان تا ذی مسلمانان نکنند و جنگ
 با مسلمانان بنحید و اعانت دشمنان اسلام ن سازند و پاس معاہدہ دارند
 حق تعالی در سورہ نمل می فرماید او فوا بعہم اللہ او عاہد فہم

ولا تنقضوا الايمان بعد توكيدها وقد جعلتم الله عليكم
 كفيلا ان الله يعلم ما تفعلون (دو وفا کنید بعد خدا چوں
 عہد بندید و مشکند سو گند ہا را بعد محکم ساختن آنها و ہر آئینہ خدا میداند
 آنچه میکنید، و اگر خوف آن باشد کہ کافراں معاہدہ ساز خیانت کردن
 خواہند البتہ آن وقت نقص عہد بار واد ہستہ لیکن بطوریکہ کسے از
 معاہدین نقصان نہ برد و حالت مساوات باشد بمیان معاہدین ہما
 تخافن من قوم خیانت فان بنی الیہ علی سواج ان اللہ
 لا یحب الخائنین و اگر تیرسی از گروہ خیانت را پس باز گردان
 بسوئے ایشان عہد ایشان را بنوعی کہ ہمہ برابر شوند ہر آئینہ خدا
 دوست نیدارد خیانت کنندگان را۔ پس کسے روا بود کہ کسے کہ
 خود را مسلمان گوید از خانہ برخیزد و بر کافری کہ بیچارہ بیخ خبرے
 نداشته باشد حملہ کند و خون او بریزد بلکہ در ہمیں سورہ حکم است
 کہ بوقت جنگ ہم اگر کافری امان طلبد امانش باید داد و کلام
 الہی براہ خواندہ شود (اگر خواہد اسلام قبول کند) و باز او را در جائے
 امن باید رسانید چہ آنها قومی ہستند کہ نئے فتنہ وان احد
 من المشرکین استیجراک فاجرا حتی یسہم کلہم اللہ ثم
 ابلغہ ما امنہ ذالک بانہم قوم لا یعلمون۔ اگر کسے
 از مشرکان طلب امان کند از تو امان بدہ او را تا بشنود قرآن بانہ
 بر ساں او را بچاہے امن شے را این سبب آنست کہ ایشان گروہ
 ہستند کہ نمیدانند تفکر کنید کہ شما ہمسایگان فرنگیانید چہ حقوق مجاہدین

ہمیں ست کہ ہمایہ شما از شما محفوظ بنود و عن ابی هريرة
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم والله لا
 يؤمن بالله لا يؤمن بالله لا يؤمن بالله لا يؤمن بالله قال الذي
 لا يؤمن بالله لا يؤمن بالله لا يؤمن بالله لا يؤمن بالله
 نيارو۔ سوگند بخدا کہ ایمان نيارو۔ سوگند بخدا کہ ایمان نيارو۔ پرسید
 کدام یار رسول الله فرمود کہ ہمایہ او از بدی مائے او امن ندار
 وعن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 لا يدخل الجنة من لا يؤمن بالله لا يؤمن بالله لا يؤمن بالله
 مروی است کہ گفت فرمود رسول خدا داخل جنت نہ شوو کسی کہ
 ہمایہ او از او امن نیا مد غور و فکر باید کرد کہ درین احادیث صحیحہ
 لفظ جار آیدہ است کہ عام است برائے مومن و کافر و جار الون
 نہ فرمودہ چہ حقوق ہمایہ خواہ کافر باشد یا مومن مساوی ست فرنگی
 ہمایہ گان شما اینکہ کلام اللہ در حق ایشان میفرماید لیتجدن اشد
 الناس عداوة للذين آمنوا واليهود والذين اشرکوا
 ولیتجدن اقربهم مودة للذين آمنوا الذين قالوا انا
 نصارى ذلك بان منهم قسيسين و رهبانا و انهم
 لا یستکبران ہر آئینہ بیانی سخت تر بر مردمان در عداوت
 مسلمانان یهود و مشرکوں را و ہر آئینہ بیانی نزدیک تر بر مردمان
 در دوستی مسلمانان کسانے را گفتند کہ ما نصاری ایم این سبب
 آنست کہ ایشان تکبر نے کنند۔ پس ہمیں دوستی و مودت است

کہ دریں آیت شریفہ بشما تلقین کرده شدہ و ہمیں جزائے احسان
 کہ فرنگیاں با مسلمانان در ہندوستان میکند۔ دشمنان از امن کہ
 در حکومت ہند پاست بہرہ مے برید کہ در ملک ایشان بیایند و بزر
 یکے را بکشید از ایشان و غدر کنید قتل نفس بگینہ مشرک باشد یا کافر
 حرام مطلق یا گناہ کبیرہ است و اسلام در بیچ حال بحالت امن
 نہ اشته حالا از علما فتویٰ مے گیریم بہ تحریم این فعل شنیع
 غدر است و فساد و جاہلان شما بزعم باطل خود مے انگارند کہ
 غزاست و جہاد۔ اے برادران دینی کہ ہمسائیگان حکومت
 ہند ستانید بخدمت شماعرض مے کنم کہ برائے خدا و
 رسول خدا و عزت اسلام سعی کنسید و جہد بکار برید کہ
 رسم قبیحہ بغلط فہمے غزائے نامید و در اسلام اصلے و
 ندارد از میان شما برخیز و تا ہمسائگان شما ازین شر محفوظ مانند
 و کافران بر دین ما خندہ نہ کنند۔ وما علینا الا البلاغ
 والسلام علی من التبع الہدی۔

استفتا

چہ فرماید علمائے دین و مفتیان شیعہ متنبیں دریں
 کہ مسلمانے بکومت نصاریٰ کہ در آں جا کسے را از بجا آورد
 ارکان اسلام منع نہ کنند داخل شود و شخصے را از قوم حکم

وفقہ اعلیٰ و وجوہی ندارد۔ چنانکہ مستفتی صاحب عدم جواز
و تحریم آن دریں رسالہ خود بہ نصوص قرآنی و احادیث صحیحہ علی
وجہ الکمال بہا یہ ثبوت رسانیدہ اندچہ

خدم العالیہ

محمد اسحاق
مفتی شہر ٹیپالہ

عطا نامہ کتاب سراج الدین

صفحہ	غلط	سطر
از اخلاق حسنہ	حسنہ	۸
از ادب	آزادیئے	۹
مقرض	معترض	۱۵
شکر	شکر	۸
برادر	برادر	۱۰
مسلمانانہ	مسلمانانہ	۱۷
دراہ	دراہ	۱۶
جاست	حالت	۲۶
اجازت	اجازت	۲
مذہب	مذہب	۱۱
براد	براہ	۱۷
وگناہ	یا گناہ	۵
قبیحہ کہ غلط	قبیحہ غلط	۱۱
چہ میفرمایند	چہ فرمایند	۱۶
و قتل	قتل	۱۱

LYTTON LIBRARY, ALIGARH.

ف ۳۰ س

DATE SLIP

۲۹/۶/۲۰

This book may be kept

FOURTEEN DAYS

(K)

A fine of **one anna** will be charged for
each day the book is kept over time.

--	--	--	--

